

**ВТОРИЧНАТА ФУНКЦИЯ НА МОНЕТИТЕ ОТ
ПОГРЕБАЛНОТО СЪКРОВИЩЕ НА ХАН КУБРАТ
ОТ МАЛАЯ ПЕРЕШЧЕПИНА /УКРАЙНА/**

Христо Харитонов

Монетите от погребалната находка от Малая Перешчепина /Украйна/, принадлежаща на хан Кубрат, за осемдесет години са били обект на сравнително малко изследвания. Научният коментар се простира до нумизматичен анализ, археологически датиращ материал и фактор за определяне характера и степента на икономическите връзки на Велика България с Византия. Ако някъде другаде монетите са досегнати от научен коментар, то той е в най-обобщени щрихи. Не се изтъква най-важното условие, че тези монети не са в ролята си на пари, а изпълняват единствено вторична функция и именно тя е главната.

Всъщност, такава е и целта на изследването: да се установи каква вторична функция са изпълнявали монетите от Малоперешчепинската находка и в каква форма е изразена тя.

Главните задачи на изследването са:

- определяне групите от монети според белезите на вторичната им обработка;
- установяване формата на вторичната функция на монетите от тези групи;
- опит за реконструкция на формите и изясняване на тяхното предназначение и символика.

В процеса на изследването се решават и някои второстепенни задачи, наложени от характера на темата.

Проучването на монетите се прави по публикуваните фотоси. Привлечени са данните и от писмените описания. Проучвателският метод по понятни причини затруднява значително работата.

Монетите от находката, които се съхраняват в Ермитажа, са 69. Към тях се причислява още една, която до 50-те години на нашия век е принадлежала на Краеведческият музей в Полтава /Украйна/.¹ Всичките 70 монети са сечени при управлението на византийските императори Маврикий Тиберий /582—609/, Фока /602—610/, Ираклий /610—641/ със синовете си като съимпе-

ратори Ираклий Константин /613—641/ и Ираклеон /632—641/, Констант II /641—668/. От тях 68 са солиди. Останалите две са медалиони.²

Според белезите на вторична обработка монетите се разпределят условно на четири групи. Самостоятелна, пета група, образуват други 3 монети, които не са подлагани на допълнителна обработка. Това са двата медалиона и един солид.

Първата група се състои от най-голям брой монети — 42. Сечени са последователно при императорите Фока, Ираклий и Констант II и са продупчени с по две срещуположни дупки близо до гурта. Мястото на тяхното поставяне е подборно. Стремежът е бил, кръстът от обратната страна да не се повреди. Художественият и символичният акцент е бил именно към този сюжетен елемент на монетната иконография. В него е търсено уподобяването и предназначаването му в апотропей. Приет е като заместител на нагръдния кръст, каквато практика има във византийската символна система.³

Монетите са били пробивани с метално острие. Според формата на отвора се установяват поне четири вида остриета. С едното острие са направени малки отвори в правилен кръг. Могло е да ги направи шило, пригодено конкретно за целта, или пък да е някакво свредло. С него отворите са направени по-грижливо. Монетите са поставяни за пробиване върху специална опора или основата под тях е била твърда, защото металът от срещуположната страна на дупката не е разкъсан, нито се е получила някаква посъществена деформация на монетната плоскост.

Другото острие е имало затъпен връх. Правело е по-големи отвори. Металът от срещуположната страна се е разкъсал. Образували са се безформени издатини. Острие ъгли са притъпени. Притиснати или сплескани са с удар към монетното ядро.

Трети вид острие е използвано при направата на отворите с четвъртита форма, макар и установени в един-два случая. Разкъсването на метала от срещуположната страна е по-осезателно.

Продълговатите, преминаващи в триъгълна форма отвори, предполагат употребата на четвърти вид острие. Тези отвори биха могли да бъдат направени дори с върха на нож.

В контекста на проучването на отворите един друг вид от тях спира вниманието. Първоначално са били кръгли, но там, където е лежало свързващото звено, в посока към страничния ръб на монетата, са удължени. От триенето на халката с монетното ядро се е получила продълговатата форма. Едновременно с това, разкъсванията и удебеленията са се огладили. Явно тези монети са били използвани по-продължително време в предназначенията им вторична роля. Вероятно е да са иззети от друг накит. В такъв случай, към хипотезата на И. В. Соколова, че монетите от Малоперешче-

пинската находка са от две постъпления, може да се прибави още един аргумент, установен при настоящото наблюдение.⁴

Прегледът на начините за проучвания на монетите и определяне формата на самите отвори е необходимо условие, за да се установят някои особености, свързани с приспособяването на монетите за вторична функция. Използваната технология за вторична обработка показва, че тя не е присъща за монетарница, както допуска Аделсон.⁵ Според него монетните накити са се изработвали в самата монетарница, докато монетите още не са я напуснали. Пригаждането за вторична употреба не е ставало дори в някоя поспециална работилница към ханския двор. Разнообразието на сечивата, грубата и дори несръчна обработка при отделни екземпляри свидетелства, че работата над тях е извършена при екстремни условия, наложени от също такива обстоятелства. Изводът е, че това е станало непосредствено преди погребението, в работилница с несвойствена за нея ювелирна дейност, намираща се в близост до мястото на смъртта на хан Кубрат.

Монетите от първата група са от състава на един и същи накит. Свързвали са се помежду си с халка от златна тел. Впоследствие са разкъсани. Някои от запазените, но разтеглени и разкривени халкички, потвърждават наблюдението. Станало е по всяка вероятност в момента на откриването на гроба. Намерилите накита, са разпределяли помежду си златните монети, от които е направен.⁶

Минаващите през отвора свързващи звена, позволяват монетите да бъдат в подвижно състояние и да заемат позиция, пригодена към мястото на тяхното полагане. Свързвали са се верижно и в затворен кръг.

Всяка една от монетите е с диаметър до 20 мм. Разстоянието между свързаните посредством халкичките монети е два милиметра. Сборът от тези два размера /ок. 22 мм/, умножен по броя на монетите, съставляващи верижката, определят нейната дължина. Тя е 92,4 см. Сключена в кръг и претметната през врата, верижката стига до към средата на гърдите. Начинът на направа и носене позволява да бъде определена като огърлица (Обр. 1).

Сравнително голямо количество скъпоценен метал е вложен в нея. При прието средно тегло по 4,35 грама за солид, но без златните халкички за свързка, тя тежи 182,7 грама. А към всичко това като се прибави фактът, че специално е предназначена за владетеля, то определено може да се отнесе към групата на регалиите. Едва на следващо място се проявява нейната накитна стойност.

Огърлици, направени от златни монети и носени от знатни люде по това време, са известни. През VII век са особено популярни във Византия.⁷ Церемонални огърлици е откриват във византийски съкровища от VII век, наме-

рени в Мала Азия, Сирия, Кипър и други.⁸ Огърлица носи и българският владетел. Свидетелството е на Йоан Екзарх.⁹

Монетната огърлица се приема като символ на сановническо достойнство и е церемониален атрибут. Още в Иран е символ на царско достойнство. После във Византия, заедно с багреницата и пурпурните обувки, тя е най-висш отличителен знак на властта.¹⁰

Два аргумента подкрепят твърдението, че Кубратовата огърлица е регалия. Единият аргумент е, че огърлицата е възприета от Византия с нейната сановническа символика. Носи я най-висшият магистрат в прабългарската държавническа йерархия. Като символичен знак тя е в най-директен контакт със зрителя. От тук и подчертаването на християнския символ /кръста/ от монетното изображение. Декларира се християнската принадлежност на хана.¹¹ Същевременно се прави алюзия с патрицианския сан на хана, получен от византийския император през 635 г.¹²

Има и още нещо. Във византийската практика е прието, че знаците на властта, които носят изображението на императора, имат тайнствената способност да прехвърлят на онзи, който ги притежава, могъществото, което символизируют. Портретът на императора заменял пълноценно реалното му физическо присъствие, смятали византийците. Така се осъществява връзката между него и приносителя. А вещи с неговия лик, изпратени в чуждестранен владетелски двор, ставало в два случая. В единия, когато чрез тях се изразявал съюзеренитета, и в другия, когато се реализирал съюз и трябвало да се потвърди властта на съюзническия владетел.¹³ Монетната огърлица по най-универсален начин изразявала иносказателността. Веднъж тя е знак на монархическата власт и втори път ликът на императора многократно е подчертаван.

Вторият аргумент произтича от характера на находката. Тя е съставена от предмети и вещи, с които най-категорично се декларира ханската институция. А естествено и логично е това да се прави и с регалиите, и със скъпоценните дарове, посредством които се е потвърждавала и признавала властта на хана още приживе при съответните церемонии. Едно погребение не включва всичко, принадлежало на починалия. Погребалният инвентар е строго определен, защото самите религиозни и обредни условности са го изисквали. Основателно е в такъв случай главното и характерното за същността на владетелската институция да се изрази посредством изказа на съответстващите белези. Затова щом е погребан ханът, суверенът на държавата, то и символите на неговата държавническа функция го следват в отвъдния свят. С такъв именно характер е огърлицата. Следователно, тези два аргумента позволяват да се направи изводът, че огърлицата има функцията на регалия и е с важно символно значение за българския хан.

Втората група монети се състои от 18 солида. Осем от тях са на Ираклий с Ираклий Константин и Ираклеон, а другите десет — на Константин II. Шестнадесет от монетите имат по две сърщуположни дупки, близо до гурта. Другите две монети имат четири дупки. Разположени са кръстообразно в периферията на ядрото. Причисляват се към общия състав на тази група монети, защото имат еднаква направа на отворите и елементите им за допълнителна украса като на останалите. Сечени са от същия епоним — Константин II. В тях се открива характеристиката на необходимо композиционно звено при опита за реконструкция на накита.

Върху всяка монета, в средата на монетния кръг, е запоено кръгло гнездо. Придържало е стъклена паста. Само в едно е запазена малка част от нея.¹⁴ Такова гнездо имат и двете монети с по четири дупки. Почти всички гнезда са деформирани вероятно от тези, които са намерили съкровището. Явно считайки, че това са скъпоценни камъни, те са демонтирали стъкления елемент.

Свързката между монетите е осъществена посредством халкички от златна тел, както при огърлицата. Едни от халкичките са разкъсани и обезформени. Съдбата се е оказала малко по-благоклонна към този накит, защото са се запазили свързани две двойки монети и една по-голяма част от пет монети. Така че, без колебание се определя начинът на свързка между монетите.

Гнездата за стъклената украса са монтирани без изключение от лицевата страна на монетите. Отново се появява стремежът или указанието /поръчката/ да не се поврежда християнският символ. В този случай е оставал скрит за погледа, но невредим.

Свързани с халкичките си една към друга, 18-те монети образуват верижка с дължина около 39,6 сантиметра. Сключена в кръг, в най-добрия случай, би могла плътно да се прилепи като огърлица към тънък врат. Определено неподходяща е за такова предназначение, а липсва и в практиката. Още по-непригодна е за гривна — твърде широка е.

Предназначението се разгадава посредством двете монети с по четири дупки. Както се установи, всички белези ги отнасят към тази група монети. Четирите дупки са им предопределяли главна или допълнителна роля. А такава роля могат да изпълняват единствено в закопчалка. Приеме ли се това условие, тогава и формата на верижката може да се определи.

Монетите са подредени в два реда верижки от по осем монети. Последната халкичка от краищата на всяка една от двете верижки се е скопчавала в една от двете съседни дупки на монетите с четири отвора. В другите две съседни дупки на едната монета е имало монтирана /препъхната/ халкичка.

А монетата от другия край на верижката е имала кукичка. Така се оформя закопчалката, с която бързо и лесно се борави (Обр. 2).

Композираните в два реда монети с по една свързваща ги монета в двата края, пригодена за закопчалка, образуват верижка с дължина около 22,2 см и ширина около 4 см. Това я прави удобна за носене, но и с определено художествено въздействие. То е акумулирано в двойната верижка, в гнездата със стъклени орнаменти и в някои други допълнителни художествено-композиционни особености на накита. Едновременно с това гривната се е вместила пълноценно в общия състав на церемониалното владетелско облекло и принадлежащите му елементи. Има връзка между нея и другите накити, каквито са двойката масивни гривни. Не се изключва възможността те да са били носени едновременно с гривната от монети. В такъв случай търсено е сходство и художествено единство между отделните накити. Цитираните две масивни гривни имат същата украса. В правоъгълна форма са подредени гнезда за стъклени елементи като тези от монетната гривна. Те са със същата кръгла форма, а диаметърът им е еднакъв с този от монетната гривна. Тези две гривни хан Кубрат е получил още в Константинопол при покръстването му в християнин.¹⁵ (Обр. 3).

Съпоставката и технологичните изисквания за направата на монетната гривна определят по-ранно време от смъртта на хан Кубрат. Условията за създаването на гривната не могат да бъдат идентични с тези на огърлицата. Необходими са били не само инструментите на златарското ателие, но и знанията на майстор-ювелир. Колкото и да е груба работата, както констатира някои изследвачи, тук има технология, която не е известна всекиму.

Налице е още един аргумент за по-ранната направа на монетната гривна. В изследванията си И. В. Соколова установява, че всички монети с припоени гнезда са пълнотеглови.¹⁶ А пълнотегловите солиди на Константин II са с по-ранно насичане. Отнасят се към началните години на неговото управление. Така че, пригаждането на монетите за гривна е станало далеч преди смъртта на хан Кубрат. Изработена е била, ако не в столична златарска работилница, то някъде наоколо, защото в Малая Перешчепина не се е озовала случайно. Тя е била направена по поръчка от императорския двор, може и специално за хан Кубрат, но е ясно, че е донесена тук именно като дар по конкретен повод.

Нейното придобиване е обяснимо. Свързва се с притежаваната от хан Кубрат византийска сановническа титла "патриций", дадена му още през 635 г. от император Ираклий. Промоцията станала в ханския двор, поради което византийската императорска делегация му е донесла отличителните белези на почетното патрицианско достойнство. А това е позната практика. Приемникът на Ираклий — Константин II ще да е потвърдил придобития вече

сан. Делегацията му в този случай само е допълнила церемониалния акесоар на хана. Поднесла му е коментираната гривна. Приемствеността между двамата императори по символичен път е изразена с влягането на солиди само от Ираклий и Константин II — двете монети за закопчалката допускаме, че са нарочно избрани с изображението на Константин II.

Приемайки споменатите факти, закономерно е да се търси времето на направата на гривната между границата на отсичането на вложените в гривната най-късни монети и годината на смъртта на хан Кубрат — около 650г. Така че, двойната гривна от византийски солиди е била носена от владетеля още приживе и е представлявала един от отличителните знаци на върховната власт.¹⁷ Следователно, тя е такава регалия, както всички останали. А сходството в технологичната направа с други накити от находката и художествените ѝ особености позволяват да се търси нейният произход във византийска златарска работилница, както вече се посочи.

Още четири монети носят белези, с които наподобяват монетите от гривната. В средата на монетното поле е припоено гнездо, а в кръгообразна позиция, близо до гурта, има други четири гнезда. Всички те са придържали украсата от стъкло или скъпоценни камъни. Гнездата са разположени върху лицевата страна на монетите. Върху солидите на Ираклий отново се установява старанието да се опази кръстът от повреда.

Друга допълнителна обработка върху монетите не се установява. Не са и продупчвани. Няма сведения от изследвачите на погребалната находка дали тези монети са принадлежали към определен накит, или регалия. Те присъстват в колекцията с данните и характеристиката на останалите монети (Обр. 4). Това затруднява отнасянето им към определена форма на вторична функция. Нейното хипотетично установяване е възможно най-вече в контекста на характера и предназначението на всички предмети от гробния инвентар. Каква би могла да бъде тогава?

Две от монетите са сечени от Маврикий Тиберий, а другите две от Ираклий с Ираклий Константин. С петте си гнезда и съдържащите се в тях украсни елементи, те са с подчертано насищане на художественост. Целта е да концентрират зрителното внимание. А това е необходимо, за да се изтъкне на преден план определено повествование или да се изясни същността на символното означение. На тази основа и на данните, получени от технологичния и художествения анализ на монетите с петте гнезда, може да се направи изводът, че те са били главен елемент към друг церемониален атрибут. Той е принадлежал към състава на знаците на владетелското достойнство. Могли са да бъдат монтирани към регалията. Възложена им е важна символна и художествена задача.

Наличието на две различни монетни емисии подсеца за художествен подбор. Явно са композирани върху атрибут, който е сменял често позицията си спрямо зрителния фронт. По такъв начин и художественото въздействие е ставало по-разнообразно. Липсват за жалост доказателствени паралели, за да се предположи или да се твърди, че монети с пет гнезда са били монтирани към определен вид регалия, като например лабарум, жезъл, държава или върху друг сходен атрибут на владетелската власт.

Четири монети с по пет гнезда за допълнителна украса, принадлежали като важен композиционен елемент на атрибут на владетелската власт, са изисквали специални условия за тяхната изработка. Има ги преди всичко в златарското ателие. А художествената отлика и съпоставката с други предмети на приложното изкуство отнасят направата, ако не във византийската столица, то в някой от най-близките центрове на развито златарство. От там до Велика България пътят е обясним най-вече с активните връзки между византийския император Ираклий и хан Кубрат.¹⁸

Следващата група монети с вторичен произход извикват интерес с предназначението си. Първите две от тях са в композиция с кръгли пластинки, без изображения и с еднакъв като на монетите диаметър. В центъра си монетите имат отвор. През него минава нит, който прикрепва скоба. Самата скоба е едноделен елемент, прегънат на две, за да образува халка. Тя минава през специално за целта монтирано ухо към кръглата пластинка без изображения. Свободните краища на скобата са занитени към монетата. Нитът не уплътнява монетния отвор. Така двата елемента, монетата и кръглата пластинка са на подвижно рамо. То им позволява да заемат различни позиции.

Третата монета от групата няма описаните допълнителни елементи. Но отворът в средата на монетата и липсата на други монети от находката, пробити по същия начин, позволява да се отнесе към сходно предназначение. (Обр. 5)

Формата на вторичната функционалност на трите монети, сечени от името на император Ираклий, има една единствена алтернатива. Те са предназначени за копчета. Кръглата пластинка се е препъхвала откъм вътрешната страна на петлика, а монетата, нейната лицева страна, е изваждана върху дрехата.

Трите копчета са предназначени за закопчаване на церемониална дреха. Била е връхна и затова е изисквала такова подчертаване на закопчаването. А малкият брой на копчетата допуска възможността дрехата да се е закопчавала само в горната си част, на гърдите.

Направата на копчетата от византийски солиди може да се търси в пределите на Византия. Веднъж, произходът на монетите, от друга страна традициите на церемониалния арсенал на византийския двор, на трето място,

сходството с вторичната функция на останалите монети от находката и, не на последно място, изводите от анализа на погребалния инвентар недвусмислено отнасят копчетата към византийската им природа. Местоизработката и пътят им до Велика България се обясняват със същите доводи, като към цитираните до тук регалии. Същите са и подбудите за отнасянето им в двора на българския хан.

От други три монети е съставена последната класификационна група от Малоперешчепинската погребална находка. Сечени са при управлението на Ираклий със сина му Ираклий Константин, а това е в годините между 629 и 632. Две от тези монети И. В. Соколова определя като медалиони.¹⁹ Имат стойността на два и половина солида.²⁰ Теглото им е съответно 11,2 и 11,18 грама. Имайки предвид факторите, предопределящи насичането на медальоните и доводите на цитирания автор, че са били предназначавани за особен род дарение, отнасяно в двора на чуждестранните владетели,²¹ оправдано е обяснението, че тези именно монети са включени в погребалната находка като знаци, с които още приживе е изразявано отношение към владетелската власт (Обр. 6).

Такива редки нумизматични паметници нямат обичайната парична функция. Не е допустима възможността по търговски път да са се озовали в пределите на Велика България. Явно е, че са дошли тук по конкретен повод и с определено предназначение. Представлявали са част от знаците и даровете, които е донесла византийската императорска делегация в 635 г. по повод удостояването на хан Кубрат с висшата византийска сановническа титла "патриций".

Не е смущаващ фактът, медальоните са отсечени във времето между 629 и 632 г., а едва в 635 г. се озовават в състава на ханското владетелско съкровище. Два главни аргумента има за това. Единият, че за да се прехвърли една монета от монетарницата до крайния си притежател, естествено е да мине известно време. Степента на връзките между двата владетелски двора и огромното географско разстояние между тях могат да позволят такъв времеви промеждутък. Установява се като закономерност едва ли не във всяка смесена находка. Вторият аргумент е в условието, че медальоните се връчват при конкретни случаи и са със специално предназначение. От позициите на днешните представи те се определят като наградни знаци. С такъв характер, но в по-изначална форма са били използвани в разглеждания случай.

Третата монета от тази група е с нумизматичните параметри на останалите солиди. Отликата при него е, че не е подлаган на вторично обработване (Обр. 7).

Присъствието в находката не е случайно. Едновременно с това е трудно определимо. Най-вероятната и обяснима представа за неговата функция в гробната находка е ролята му на Харонов обол. Обрядът, възприет от античността, преминава и в християнството. А в гроба на християнин има място за Харонов обол. Потвърждение за извода не може да се намери специално за Кубратовото погребение, тъй като е известно, че находката е разкрита случайно, разграбвана е и не е минала в този особено важен момент през научноизследователския филтър на археологията.

Присъствието на трите монети в гробната находка е конкретна форма на вторична употреба. Извадени са преднамерено от официалната им парична и символна функция, за да бъдат включени в ново, допълнително вторично предназначение. Останалите нумизматични параметри, на които са приносители, не влизат в обсега на разглежданата тема и поради това няма да се анализират. На проучване е подложена вторичната функция и тя именно налага направеното конкретизиране на мястото и ролята им в погребалната находка.

Изследването на вторичната функция на монетите от Малоперешчепинската находка представлява само един опит да се допринесе за по-пълното изясняване на цялостния характер на прабългарското погребално съкровище. От своя страна употребата на монетите в конкретна вторична форма дава нови, допълнителни и неизвестни от други източници сведения за някои особености в изразяването на символиката на властта на българската ханска институция посредством нейните външни белези. Едновременно с това са налице податки за същностните черти на прабългарската духовна култура в сферата на погребалните обичаи, с акцент към владетелския вариант.

БЕЛЕЖКИ

¹ Adelson, H. L. Light Weight Solidi and Byzantine Trade during the Sixth and Seventh Centuries. — NNM., N. Y. 1957, N 138, p. 185, 186, Not. 112, 113, 116, 117; Симеонов, А. И. К реконструкции состава комплексов перешчепинского круга. — АС. Гос. Эрмитаж, Л., 1986, № 27, с. 93, Рис. 3, с. 94, № 1347; Харитонов, Х. Неизвестни находки от погребалното съкровище на хан Кубрат от Малая Перешчепина. — Епохи, 1, 1993, 49—50.

² Соколова, И. В. Монеты Перешчепинского клада. — В: Византийский временник, Т. 54, М., 1993, с. 145.

³ Грабар, А. Избрани съчинения. 2. С., 1983, с. 18.

⁴ Соколова, И. В. Цит. съч., с. 152.

⁵ Adelson, H. L. Op. cit., p. 92.

⁶ Харитонов, Х. Цит. съч., с. 46.

⁷ Вернер, Й. Погребалната находка от Малая Перешчепина и Кубрат — хан на българите. С., 1988, с. 19.

⁸ Pierides, A. Jewellery in the Cyprus Museum. Picture Book 5. Nicosia, 1971, taf. 35; Ross, M. C. Catalogue of the Byzantine and Early Medieval Antiquities in the Dumbarton Oaks Collection. Washington. D. C., 2 (165), taf. 13, A, 31, 38; Denison, W. A. Gold Treasure of the Late Roman Period. N. Y., 1918, taf. 25, 37-41; Weitzmann, K. Age of Spirituality. Late Antique and Early Christian Art. Third to Seventh Century. Exhibition at The Metropolitan Museum of Art. N. Y., 1979, N 61, 62, 262.

⁹ Вж. В: Христоматия по история на България. 1. С., 1978, с. 153.

¹⁰ Грабар, А. Цит. съч., с. 26, 174.

¹¹ Вернер, Й. Цит. съч., с. 41.

¹² История на България. 2. С., 1981, с. 69.

¹³ Грабар, А. Избрани съчинения. 1. С., 1982, 84—86.

¹⁴ Соколова, И. В. Цит. съч., с. 146.

¹⁵ Вернер, Й. Цит. съч., с. 41; Ангелов, Д. История на Византия. 1. С., 1965, с. 155, бел. № 18.

¹⁶ Соколова, И. В. Цит. съч., с. 152.

¹⁷ Грабар, А. Избрани съчинения. 2. с. 179.

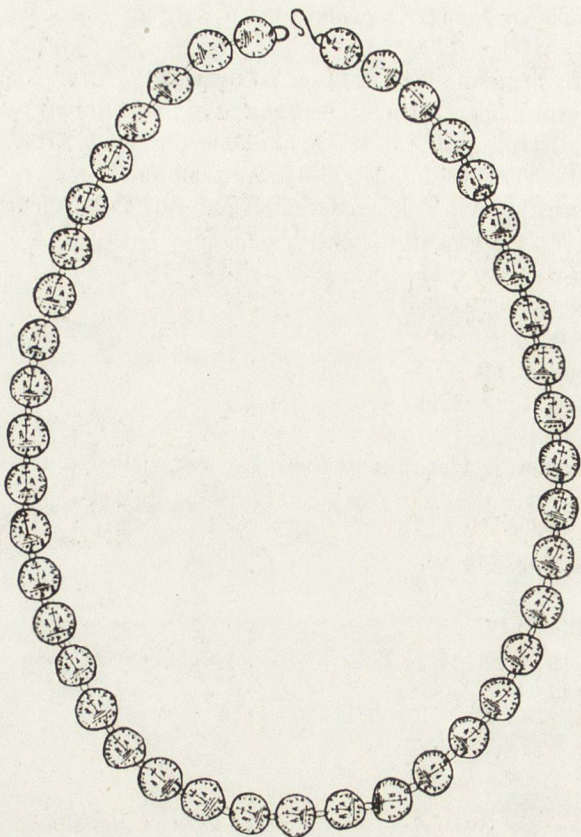
¹⁸ История на България. 2, с. 69.

¹⁹ Соколова, И. В. Цит. съч., с. 146—147.

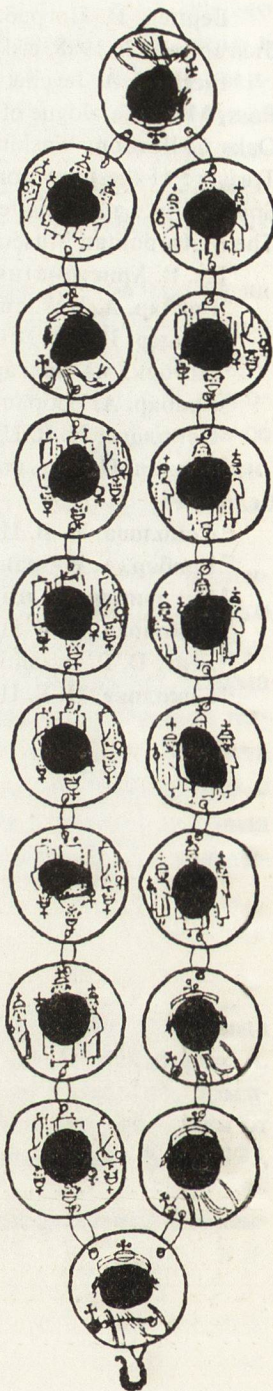
²⁰ Seag, D. R. Byzantine coins. L., 1974, p. 144, N 728.

²¹ Соколова, И. В. Цит. съч., с. 147.

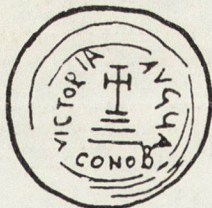
Обр. 1. Огърлицата. Възстановка. Рисунка

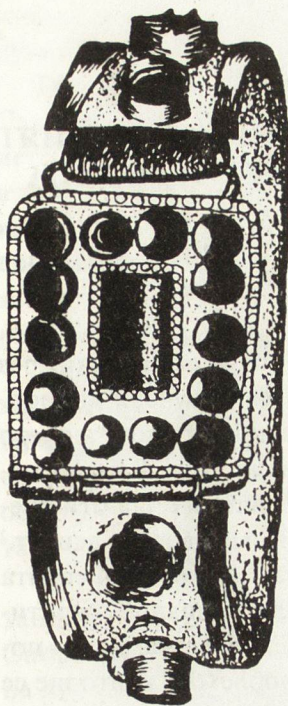
Обр. 2. Гривната. Възстановка. Рисунка

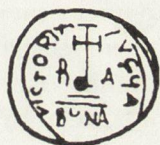
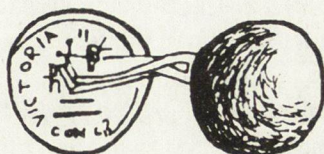
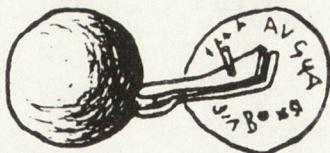
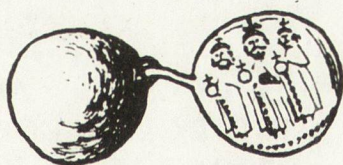
Обр. 6. Ираклий (610–641)
Ираклий Константин.
Медальон. Злато. Рисунка

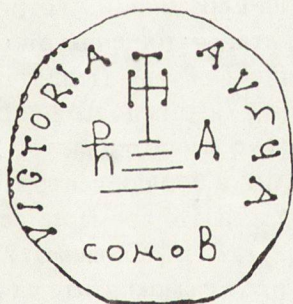

Обр. 3. Гривна с кабошони.
Злато. Рисунка

Обр. 5. Копчета. Рисунка

Обр. 4. Солидите с по пет гнезда за
украса от скъпоценни камъни, бисери
или стъкло. Рисунка

Рисунки: Христо Харитонов.

Обр. 7. Ираклий (610–641) със синовете си
Ираклий Константин и Ираклеон. Солид.
Злато. Рисунка.